

Заговайло О., Бутенко В. Сенсорний розвиток дітей дошкільного віку в процесі ігор із природним матеріалом. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи: збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців*. Суми ФОП Цьома С.П., 2023. С. 107–110.

Олександра Заговайло, Віта Бутенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГОР ІЗ ПРИРОДНИМ МАТЕРІАЛОМ

У статті розкрито сутність поняття «сенсорний розвиток»; визначено можливості сенсорного розвитку дітей дошкільного віку в процесі ігор із природним матеріалом; наведено приклади ігор із використанням природного матеріалу з дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: сенсорний розвиток, ігри з природним матеріалом, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Перші роки життя дітей визначаються активним сенсорним розвитком, оволодінням всім різноманіттям навколишнього світу за допомогою відчуття та сприйняття. На основі цих знань формуються подальші вміння, навички та інтелектуальні здібності в цілому. Наскільки добре діти будуть розвинені в ранньому дитинстві, настільки просто й невимушено вони оволодіватимуть новим у дорослому житті. Для їх пізнавального розвитку вирішальне значення має багатство довкілля. Бажано, щоб дитину оточували іграшки з різних матеріалів – дерев, каменів, глини, металу, тканин різної фактури, причому варто віддавати перевагу натуральним матеріалам та предметам. Тому виникає необхідність цілеспрямованого

використання ігор з природним матеріалом з метою сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.

Аналіз основних досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема сенсорного розвитку дітей дошкільного віку знайшла відображення в психолого-педагогічних дослідженнях, зокрема, З. Богуславською, Л. Венгер, А. Запорожецем, В. Зінченко, М. Подьяковим з'ясовано, що розвиток сприймання відбувається шляхом формування перцептивних процесів; А. Біне, П. Гальперінім, Н. Грамою, З. Калмиковою, Л. Петерсон М. Хендзе та ін. досліджено сутність і структуру сенсорного розвитку дітей раннього та дошкільного віку; О. Декролі Я.-А. Коменським, М. Монтессорі, Ф. Фребелем та ін. розроблено підходи та методики для сенсорного виховання дітей дошкільного віку. Можливості застосування ігор математичного змісту в освітньому процесі дітей дошкільного віку описано в працях Л. Ільченко, Н. Кудикіної, М. Лазарович, В. Мамона, Н. Мачинської, М. Селевко та ін. Проте питання сенсорного розвитку дітей дошкільного віку в процесі ігор із природним матеріалом потребує подальших наукових розробок.

Мета статті: визначити можливості сенсорного розвитку дітей дошкільного віку в процесі ігор із природним матеріалом.

Виклад основного матеріалу. З метою теоретичного осмислення досліджуваної проблеми передбачено аналіз ключових конструктів. Зокрема, звернемось до розкриття сутності поняття «сенсорний розвиток». Нам імпонує тлумачення означеного феномену Ф. Фребелем [5], який інтерпретує його як розвиток відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, розмір, положення у просторі тощо. Сенсорний розвиток у дошкільному віці становить фундамент розумового розвитку, а розумові здібності починають формуватися рано й не самі по собі, а в тісному взаємозв'язку з діяльністю, в тому числі й загальною руховою та практичною. Початок

для розвитку мислення дає рука. Коли дитина торкається до предмета, то м'язи та шкіра рук в цей час «вчать» очі та мозок бачити, відчувати, розрізняти, запам'ятовувати [1]. Слово «sensus» з латинської мови означає «сприйняття», яке здійснюється органами всіх п'яти почуттів людини. А якщо звернутись до перекладу цього феномену з точки зору психології й фізіології, то «сенсорний» означає «даний в відчуттях» [2].

Значення сенсорного розвитку для майбутнього життя дитини висуває перед теорією та практикою дошкільного виховання завдання розробки та використання ефективних засобів та методів. Одним із основних засобів сенсорного розвитку дітей дошкільного віку науковці (Д. Арановська, З. Богуславська, Л. Венгер, В. Запорожець, Т. Кондратович) визначають дидактичні ігри та вправи, які необхідно проводити у певній системі та тісному зв'язку із загальним ходом сенсорного навчання та виховання.

Спираючись на думку педагогів А. Леонтьєва, Т. Ріхтерма [3] вважаємо, що знайомство з природою відіграє величезну роль у розумовому, естетичному та моральному розвитку і жоден дидактичний матеріал не зрівняється з природою за різноманітністю та силою розвиваючого впливу на дитину. Предмети та явища природи доволі рано постають перед дітьми. Навчившись ходити вони тягнуться до лопатки, намагаються копати сніг, пісок, люблять грати з водою, підбирають шишки, палички, листя. Це сприяє розвитку уяви, почуття форми та кольору, акуратності, працьовитості, прищепленню любові до прекрасного.

Долучати дітей до світу прекрасного потрібно якомога раніше: звертати їхню увагу на красу квітів, плодів різних рослин, осінні листя, химерну форму та забарвлення морських черепашок та мешканців підводного царства, красу сніжинок, ніжність піску [4]. У кожної рослини можна відзначити своєрідність зовнішнього вигляду: форми листя, їх кольору, поверхні тощо, оскільки у грі з природним матеріалом усе

це слід враховувати. Необхідно на кожному занятті, під час екскурсій у природу нагадувати дітям про те, що вони повинні по-господарськи ставитись до природи, берегти воду, оберігати квітку, чагарник, будь-яку рослину від безглузлого знищення.

В іграх із природним матеріалом діти пізнають навколишній світ, опановують норми поведінки, навчаються діяти предметами. Діти дуже люблять грати із підручним матеріалом. Природні фактори близькі та цікаві дітям. Займаючись грою з природним матеріалом, вони залучаються до спостереження за природними явищами, ближче знайомляться з рослинним світом, вчаться дбайливо ставитись до навколишнього середовища [7].

Із метою сенсорного розвитку дітей дошкільного віку доцільно використовувати різні ігри та вправи. Зокрема, для розвитку тактильного сприйняття дітей можна грати з різноманітними природними матеріалами та предметами, що відрізняються структурою поверхні (пластмасові, гумові, дерев'яні, м'які, пухнасті тощо) [6]. Як приклад можна взяти гру М. Монтесорі «Впізнай на дотик», яка розроблена саме для розвитку тактильних відчуттів. Автор пропонує взяти набір дерев'яних квадратів або кіл, одна з поверхонь яких відрізняється за текстурою. Створити її можна, якщо нанести тонкий шар клею і приладнати шматочок тканини, липучку, насіння, пісок або щось ще. Предмети мають бути парними – щоб текстура поверхні двох кіл або квадратів була однаковою на дотик. Якщо ж їх перевернути, всі вони мають виглядати однаково. Потім треба запропонувати дітям із заплющеними або зав'язаними очима «побачити» предмети кінчиками пальців і знайти парні. Коли діти розплющують очі, то зможуть побачити, наскільки правильним був їх вибір [4].

Також науковці пропонують дітям дошкільного віку ігри з шишками, колючими каштанами, ребристими волоськими горіхами і гладкими жолудями. Корисними теж є ігри з різними крупами: опускання рук

в коробку і шукання захованої маленької іграшки, відгадування на осліп різних видів круп. Таким же чином можна проводити ігри з камінням, сухим і мокрим піском, із глиною, зеленню, пластиліном, тістом з борошна і солі. Всі ці ігри сприяють розвитку дрібної моторики рук і тактильних відчуттів.

Для повноцінного розвитку чуттєвості не лише рук, а й ніг рекомендовано дозволяти дітям влітку якомога частіше бігати босоніж по траві, піску, вологій глині, річковий або морський гальці. Вдома діти можуть ходити по гороху, квасолі, катати ногами гумові ребристі м'ячики.

Існує велика кількість різноманітних ігор із природнім матеріалом для дітей дошкільного віку, які сприяють повноцінному сенсорному розвитку, а саме розвивають слух, зір, нюх, смак, тактильність на основі яких, у подальшому, виникають більш самостійні процеси такі як пам'ять, уява, мислення. Проте використання природнього матеріалу з метою розвитку зовнішніх відчуттів, вимагає вкрай обережного, продуманого відношення. Треба, перш за все, зрозуміти, що виховання зовнішніх відчуттів є не самою метою, а засобом; воно повинно являтися підготовкою, канвою, що полегшує можливість творчому розуму людини проявити себе.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, ефективним засобом сенсорного розвитку дітей дошкільного віку можна вважати ігри з природнім матеріалом, які вводять дітей у дивовижний світ живої природи, ніби з боку допомагають проникнути в її внутрішній, найчастіше прихований від раціональної сучасної людини, світ. Діти безпосередньо за допомогою органів чуття, сприймають різноманітність властивостей природних об'єктів: форму, величину, звуки, відтінки, просторове розташування. У них формуються конкретні первісні та яскраві уявлення про природу, які допомагають побачити та зрозуміти зв'язки та відносини природних явищ, засвоїти нові поняття.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні можливостей сенсорного розвитку дітей дошкільного віку засобом ігор за системою М. Монтесорі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорошенко З.П., Крутій К.Л. (наук. ред.). Сенсомоторний розвиток дитини раннього віку: теорія і практика. Пріоритетні напрями роботи дошкільної ланки освіти на 2006-2007 навчальний рік: методичний аспект. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. Вип. 6. С. 142–157.
2. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум): Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, ПП Буйницький О.А, 2006. 320 с.
3. Малікова Ю.В. Сенсорне виховання у спадщині видатних педагогів минулого. Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: зб. наук. праць. Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2005. № 3–4. С. 151–153.
4. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2008. 432 с. (Альма-матер).
5. Петухова Л.Є., Анісімова О.Е. Основні ідеї педагогічної системи Фрідріха Фребеля. Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садка. К.: РА «Освіта України», 2019. № 1 (89). С. 57–65.
6. Піроженко Т.О., Карасьова Т.О. Ігрова діяльність дошкільника: навчально-методичний посібник. К.: Генеза, 2013. 96 с.
7. Піроженко Т., Машовець М., Ковенко О. Методичні аспекти реалізації освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 4. С. 4–78.